

Η αλβανική οικονομία και οι δυνατότητες ελληνικής διείσδυσης

Τον Νοέμβριο του 1991 η Αλβανία έγινε το 156ο μέλος της Διεθνούς Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, κατά τη διάρκεια της ετήσιας συνόδου που πραγματοποιήθηκε στην Μπανγκόκ, «σπάζοντας» έτσι και με τον πλέον επίσημο τρόπο τη μακρά περίοδο απομόνωσης της χώρας με τον έξω κόσμο.

Με κατά κεφαλήν εισόδημα εκτιμώμενο κάτω από τα 800 δολάρια ετησίως, η Αλβανία είναι η φτωχότερη χώρα της Ευρώπης. Έγινε δεκτή στο πρόγραμμα της Τραπέζης Ανοικοδομήσεως της Ανατολικής Ευρώπης (BERD), χάριν των ελληνικών πιέσεων.

Παρ' όλα αυτά, η αλβανική οικονομία μαστίζεται από μία άνευ προηγουμένου κρίση με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζει τεράστιο πρόβλημα σίτισης του πληθυσμού. Ένα έντονο κύμα μεταναστευτικό αναπτύχθηκε προς την Ελλάδα και την Ιταλία, με τραγικά επεισόδια στο διάβα του. Οι λαϊκές εξεγέρσεις, οι λεηλασίες αποθηκών ξένης επισιτιστικής βοήθειας αναδείχθηκαν σε καθημερινά φαινόμενα, που πήραν τραγικές διαστάσεις με την αποτέφρωση πεινασμένων ανθρώπων σε αποθήκη τροφίμων που έπιασε φωτιά.

Το κλίμα είναι βαρύ. Οι Αλβανοί διαπιστώνουν ότι οι διεθνείς πιστώσεις προς τη χώρα τους και η είσοδος της στην BERD ενδέχεται να ανασταλούν μετά την κατάρρευση της κυβέρνησης συνασπισμού, λόγω της πολιτικής αστάθειας.¹

Να σημειωθεί ότι η Αλβανία δεν περιελήφθη στις βαλκανικές χώρες που υπέγραψαν συμφωνίες συνεργασίας στις αρχές του περασμένου Δεκεμβρίου με τις χώρες της ΕΖΕΣ (Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών).

Η αλβανική οικονομία έχει να θρέψει ένα πληθυσμό 3.182.000 ατόμων, σύμφωνα με την απογραφή του 1983. Τα 2/3 του πληθυσμού της είναι κάτω των 35 ετών και υπολογίζεται ότι, αν δεν υπάρξει δραστική αύξηση των επενδύσεων, το 30-40% του εργατικού δυναμικού θα μείνει άνεργο.² Η τεχνολογία που σήμερα διαθέτει η χώρα είναι αποτέλεσμα των πάλαι ποτέ στενών σχέσεών της με την ΕΣΣΔ αρχικά και την Κίνα στη συνέχεια. Η όποια ανάπτυξη της χώρας στηρίχθηκε στην εξαντλητική «εθελοντική» προσφορά εργασίας και στην υπερεκμετάλλευση του πλούτου της.³ Η Αλβανία στην πραγματικότητα δεν είναι φτωχή χώρα. Διαθέτει πλούσιο ορυκτό πλούτο (χρῶμιο, χαλκό, νικέλιο, μαγγάνιο, κάρ-

βουνο, πετρέλαιο, αέριο κ.λπ.). Έχει άρτιο ηλεκτρικό δίκτυο και παράγει 4.123 εκατ. KW (το 1989).

Οι πολιτικές αλλαγές που ξεκίνησαν ουσιαστικά προ διετίας οδήγησαν σε μια σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων που επιτρέπουν την ανάπτυξη της ιδιωτικής οικονομίας, τις ιδιωτικοποιήσεις, τη φιλοξενία ξένων επενδύσεων και την ελεγχόμενη πορεία προς την οικονομία της αγοράς. Το όλο νομοθετικό πλέγμα εξακολουθεί να έχει μεγάλα κενά, αλλά, σαφώς ανοίγει πεδία για τη δράση του ξένου κεφαλαίου. Όπως ήταν φυσικό, η φιλελευθεροποίηση αυτή ενεργοποίησε ορισμένες χώρες, κυρίως, την Ιταλία και την Τουρκία και βεβαίως την Ελλάδα.⁴

Παρά τα όσα ακούγονται ή γράφονται, η οικονομική διείσδυση των τριών προαναφερθέντων χωρών στην αλβανική οικονομία βρίσκεται ακόμη στα σπάργανα, με ένα επιφανειακό μάλλον προβάδισμα των Ιταλών. Κι αυτό είναι φυσικό, σε μια χώρα που αντιμετωπίζει γενική κρίση και οι μέσες μηνιαίες αποδοχές ενός Αλβανού εργαζόμενου περιορίζονται σε 700-800 λεκ (10 λεκ = 1 δολάριο).⁵

Τα μεγάλα προβλήματα της αλβανικής οικονομίας είναι σήμερα κυρίως δύο:

Πρώτον, το πολιτικό, που αφορά τη διαμόρφωση ενός κλίματος πολιτικής σταθερότητας και δημοκρατικής ομαλότητας. Πρόβλημα που συνδέεται τόσο με την κοινοβουλευτική απειρία, όσο και με τα εθνολογικά (Τόσκηδες, Γκέκηδες, Τσάμηδες, Κοσοβάρτοι, Έλληνες) ή τα θρησκευτικά (σουνίτες και μπεκτασήδες, ορθόδοξοι και ρωμαιοκαθολικοί).⁶

Δεύτερον, το διαρθρωτικό πρόβλημα της οικονομίας που έγκειται στην πεπαιλωμένη τεχνολογία, στην ανυπαρξία μανάτζμεντ και δικτύων διανομής, αποτέλεσμα των οποίων είναι η υποπαραγωγή και το ...απεργιακό κύμα.⁷ Έτσι, σήμερα έχουμε φθάσει σε μία κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σοβαρότατες ελλείψεις στον εφοδιασμό της αγοράς με τρόφιμα, ακόμα και με είδη που υπήρχαν στο παρελθόν, όπως το λάδι, τα αυγά, το αλεύρι και η ζάχαρη.

Η χώρα δεν διαθέτει καθόλου ξένο συνάλλαγμα και οποιαδήποτε βελτίωση των συνθηκών εναπόκειται στις δυτικές χώρες και στην εξεύρεση ξένων κεφαλαίων.

Η ελληνική διείσδυση

Η ελληνική κυβέρνηση ευνοεί τη διείσδυση ελληνικών ιδιωτικών επιχειρήσεων στην αλβανική αγορά, όχι μόνο στο επίπεδο του εμπορίου αλλά και των επενδύσεων.

Η βούληση αυτή εκφράζεται επισήμως με δηλώσεις ή και εκτιμήσεις υπουργών για επενδύσεις στα Βαλκάνια γενικώς, αλλά και ειδικώς. Η ύπαρξη της ελληνικής μειονότητας της Βορ. Ηπείρου στη Νότια Αλβανία δίνει ένα προβάδισμα στην Αλβανία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι και οι προσπάθειες περιορίζονται μόνο σ' αυτή τη χώρα.

Τα Βαλκάνια αποτελούν φυσικό χώρο οικονομικής ανάπτυξης του ελληνισμού,⁸ αλλά και τη μόνη χερσαία διέξοδο προς τις αγορές της Δυτικής Ευρώπης κυρίως, αλλά και της Ανατολικής. Ο εμφύλιος στη Γιουγκοσλαβία έθεσε ένα νέο πρόβλημα στην ομαλή διέλευση των ελληνικών προϊόντων και στο τέλος του, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, θα «υποχρεώσεν» τα ελληνικά φορτηγά να περνούν πλέον όχι από μία, αλλά από τέσσερις χώρες. Γεγονός που σημαίνει ξεχωριστές διαπραγματεύσεις για τις άδειες διέλευσης κ.λπ.

Πέρα όμως από αυτά, ο ανταγωνισμός που δημιουργείται για την κατάκτηση των παρθένων βαλκανικών αγορών, κυρίως από την Τουρκία που επιχειρεί τη δημιουργία του

λεγόμενου μουσουλμανικού τόξου στα Βαλκάνια, αλλά και από άλλες «φίλες» χώρες, όπως η Ιταλία, που μέσω του Βατικανού και της Ουνίας επιχειρεί αυτά που δεν πέτυχε στο παρελθόν στα Βαλκάνια. Έτσι, οι όποιες ελληνικές προσπάθειες οικονομικής διείσδυσης έχουν σαφώς «αμυντικό» χαρακτήρα. Άλλωστε υπάρχει και το μείζον πρόβλημα που λέγεται «προσφυγικό».

Είναι χαρακτηριστική η γραπτή απάντηση του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (18.12.91) σε ερώτηση βουλευτών του Συνασπισμού σχετικά με τη μαζική είσοδο Αλβανών στη χώρα μας. Ο υπουργός κ. Χριστοδούλου επισημαίνει ότι «η κυβέρνηση διέγνωσε εγκαίρως τους κινδύνους που συνεπάγεται για τη χώρα μας το μεταναστευτικό κύμα από τη γειτονική Αλβανία και έλαβε μέτρα για την αντιμετώπισή του σε διαρκή βάση κυρίως μέσω της ανάπτυξης δραστηριοτήτων στις παραμεθόριες περιοχές της γείτονος χώρας και της αύξησης των εκεί ευκαιριών απασχόλησης, αξιοποιώντας, ταυτόχρονα, το ρόλο της ελληνικής μειονότητας».

Πράγματι, η κυβέρνηση επιχειρεί τη δημιουργία ενός πλαισίου διευκόλυνσης των ελληνικών ιδιωτικών επιχειρήσεων για να εισέλθουν στην αλβανική αγορά.

Κατ' αρχήν, θετικό κλίμα δημιουργείται από την παροχή ουσιαστικής επισιτιστικής βοήθειας, που, αν μη τι άλλο, κατευνάζει τις υπάρχουσες ή τις υποδαυλιζόμενες φοβίες των Αλβανών για τις ελληνικές προθέσεις.

Δεύτερον, κατά την επίσκεψη του πρωθυπουργού κ. Κων. Μητσοτάκη στα Τίρανα (24-25 Οκτωβρίου 1990) συμφωνήθηκε η χορήγηση εξαγωγικών πιστώσεων, ύψους 20 εκατ. δολ. στην Αλβανία. Η πίστωση αυτή δεν έχει ακόμη χορηγηθεί, κυρίως, λόγω της απροθυμίας της αλβανικής πλευράς να επιτρέψει τη δημιουργία τριών ελληνικών προξενείων στις μειονοτικές περιοχές.

Η σύσφιξη⁹ των ελληνοαλβανικών οικονομικών σχέσεων ξεκινά το 1987, οπότε καταργήθηκε το καθεστώς της εμπολέμου καταστάσεως και υπεγράφη συμφωνία βιομηχανικής, τεχνικής και οικονομικής συνεργασίας, αλλά και πρωτόκολλα τουριστικής και διατραπεζικής συνεργασίας. Το 1988, υπογράφηκε στα Ιωάννινα συμφωνία διασυνοριακού εμπορίου, που όμως δεν επικυρώθηκε από την ελληνική Βουλή.

Έκτοτε, αρκετά πράγματα έχουν γίνει και είναι σαφές ότι θα μπορούσαν να γίνουν περισσότερα, εάν η Ελλάδα βρισκόταν σε μια άλλη οικονομική και πολιτική κατάσταση.

Στις 2.4.91 το υπουργείο Οικονομικών εξέδωσε εγκύκλιο με την οποία αντιμετωπίζονται φορολογικά ζητήματα από την είσοδο Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα.

Την 1η Αυγούστου 1991, ολοκληρώθηκαν στα Τίρανα με την υπογραφή πρωτοκόλλου, οι εργασίες της 3ης Συνόδου της Μεικτής Ελληνο-Αλβανικής Διϋπουργικής Επιτροπής Οικονομικής, Βιομηχανικής, Τεχνικής και Επιστημονικής Συνεργασίας. Της ελληνικής αντιπροσωπείας ηγήθηκε ο Γ.Γ. Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας Γ. Βλάχος. Στην ελληνική αντιπροσωπεία, συμμετείχε και ο Γ.Γ. του υπουργείου Γεωργίας Ν. Ψυλλάκης.

Στα πλαίσια των εργασιών της Συνόδου η ελληνική πλευρά ενημέρωσε την αλβανική για τις πρόσφατες εξελίξεις στην ελληνική οικονομία και για τα μέτρα οικονομικής πολιτικής που έχουν ληφθεί με σκοπό την επίτευξη των προσαρμογών στην οικονομία της Ελλάδος που είναι αναγκαίες για την ενεργό συμμετοχή της στην ολοκλήρωση της Ενιαίας Εσωτερικής Αγοράς και στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Εν συνεχεία η αλβανική πλευρά πληροφόρησε την ελληνική για τις αλλαγές πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα που έχουν εκτελεσθεί ή πρόκειται να συντελεσθούν στην Αλβανία υπογραμμίζοντας το ενδιαφέρον της για συμμετοχή Ελλή-

νων επενδυτών στις διαδικασίες ανασυγκρότησης της αλβανικής οικονομίας. Αξίζει να σημειωθεί εν προκειμένω ότι στα πλαίσια της ιδιωτικοποίησης της αλβανικής οικονομίας η οποία ευρίσκεται εν εξελίξει θα θεσπισθεί πολύ σύντομα ο θεσμός της μακροχρόνιας μίσθωσης (LEASING) για την ακίνητη ιδιοκτησία.

Με σκοπό την προσέλκυση Ελλήνων επενδυτών στην Αλβανία υπεγράφη από τον Γ. Βλάχο συμφωνία για την Προώθηση και Αμοιβαία Προστασία των Επενδύσεων τα κυριότερα σημεία της οποίας είναι: η εξασφάλιση του επαναπατρισμού κερδών και κεφαλαίου σε ελεύθερος μετατρέψιμο νόμισμα, η επίλυση διαφορών με διεθνή διαιτησία, η επέκταση οποιασδήποτε ευνοϊκότερης μεταχείρισης από αυτήν που προβλέπει η ανωτέρω συμφωνία (σε επενδυτές άλλου κράτους ή σε Αλβανούς επενδυτές) και στους Έλληνες επενδυτές, ο περιορισμός των περιπτώσεων απαλλοτριώσεως της επένδυσης και η εξασφάλιση άμεσης αποζημιώσεως ίσης προς την αγοραία αξία της επένδυσεως κ.λπ.

Οι δύο πλευρές διαπίστωσαν ότι υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης της συνεργασίας σε διάφορους τομείς όπως γεωργία, αλιεία, ελαφρά βιομηχανία, επεξεργασία ξύλου, ορυχεία, μεταλλουργία, ενέργεια, μεταφορές, ναυπηγοεπισκευές, τηλεπικοινωνίες, τουρισμός, παραγωγή οικοδομικών υλικών, επιστήμη, τεχνολογία, κ.λπ. Ειδικότερα συμφωνήθηκε να χρησιμοποιηθεί άμεσα η ελληνική εμπειρία για την επίλυση των σοβαρότατων προβλημάτων του γεωργικού τομέα στους νομούς Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα. Συμφωνήθηκε επίσης να ενισχυθούν οι οδικές και αεροπορικές επικοινωνίες μεταξύ των δύο χωρών να συνδεθούν το ταχύτερο δυνατόν τα σιδηροδρομικά τους δίκτυα και να επεκταθούν οι τηλεπικοινωνιακές συνδέσεις.

Η ελληνική αντιπροσωπεία επέστρεψε οδικώς στην Ελλάδα και έτσι της εδόθη η ευκαιρία να επισκεφθεί το Αργυρόκαστρο όπου έγινε εκτεταμένη ανταλλαγή απόψεων με τις τοπικές αρχές όσον αφορά τη συμμετοχή της ελληνικής πλευράς στην ανάπτυξη του νομού.

Σημειώνεται ότι η ελληνική πλευρά επαναβεβαίωσε την απόφασή της για την παροχή της ανθρωπιστικής βοήθειας όπως αυτή έχει συμφωνηθεί μεταξύ των δύο μερών. Η πρώτη αποστολή της βοήθειας αυτής πραγματοποιήθηκε περί τα μέσα του περασμένου Σεπτεμβρίου στα πλαίσια του σχεδίου «Σκεντέρμπεης».

Στο πλαίσιο της διϋπουργικής ετοιμάστηκε ένα προσύμφωνο για τη λειτουργία τριών λεωφορειακών γραμμών (Γιάννενα-Αργυρόκαστρο, Αθήνα-Γιάννενα, Αργυρόκαστρο-Τίρανα, Κορυτσά-Φλώρινα-Θεσσαλονίκη) καθώς και η λειτουργία πορθμειακής γραμμής Κέρκυρας-Αγ. Σαράντα.

Να σημειωθεί ότι η ελληνική πλευρά δεσμεύθηκε να προωθήσει το αλβανικό αίτημα για την ένταξη της χώρας αυτής στον αυτοκινητόδρομο Βορρά-Νότου, που σημαίνει τη σύνδεση του Δυρραχίου με τη Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα.

Αλλά ας δούμε άλλες πτυχές των ελληνικών προσπαθειών.

Οι ελληνικές τράπεζες ετοιμάζονται να εγκατασταθούν στην Αλβανία. Η Εθνική Τράπεζα προγραμματίζει την ίδρυση τριών γραφείων αντιπροσωπείας στα Τίρανα, και το Αργυρόκαστρο, ενώ ανάλογες ενέργειες κάνει και η Εμπορική.

Ήδη, η ΕΤΒΑ τους πρώτους μήνες του '92 θα ανοίξει γραφείο στα Τίρανα με στόχο τη διευκόλυνση ιδιωτικών και δημοσίων επιχειρήσεων από την Ελλάδα που θέλουν να διερευνήσουν την εγκατάστασή τους στην Αλβανία.

Επίσης, η Τράπεζα Αττικής, στο κεφάλαιο της οποίας μετέχει με 1,5% η Τράπεζα της Αλβανίας, επιχειρεί να συγκεντρώσει Έλληνες επιχειρηματίες από την ομογένεια (ΗΠΑ, Καναδά κ.λπ.) για να δημιουργήσουν ένα fund που θα χρηματοδοτεί τραπεζικές εργα-

σίες.¹⁰ Παράλληλα, έχει αναλάβει την πρωτοβουλία συγκρότησης ομίλου Ελλήνων επιχειρηματιών για επενδύσεις στην Αλβανία.¹¹

Οι πρωτοβουλίες συμπληρώθηκαν με τροπολογία που κατατέθηκε στο νομοσχέδιο για τα πετρελαιοειδή, η οποία προβλέπει την παροχή των κινήτρων του αναπτυξιακού νόμου 1892/90 στους Έλληνες επιχειρηματίες που πραγματοποιούν επενδύσεις στην Αλβανία ή μετεγκαθιστούν εκεί την παραγωγική τους δραστηριότητα. Τα κίνητρα του Ν. 1892/90 έχουν προσαρμοσθεί κατάλληλα στις ιδιαιτερότητες αυτών των επενδύσεων, ώστε να εξυπηρετήσουν, τα μέγιστα, τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Ακόμα, στις αρχές του 1991 δημιουργήθηκε Γραφείο Ακολουθού Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στα Τίρανα, ενώ προωθείται η δημιουργία ενός Ελληνικού Εμπορικού Επιμελητηρίου στο Αργυρόκαστρο και ενός μικτού ελληνοαλβανικού στα Τίρανα.

Εξαιρετικής σημασίας είναι η υπογραφή προσυμφώνου στις αρχές του Νοεμβρίου 1991 στα Τίρανα για τη σύνδεση της Αλβανίας με τον αγωγό που θα διοχετεύσει στην Ελλάδα φυσικό αέριο από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Πρόκειται για μία παράκαμψη 70 χιλιομ. από την Πτολεμαίδα προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα.¹²

Τέλος, σύμφωνα με πληροφορίες, το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας σε συνεργασία με την ΕΤΒΑ επεξεργάζεται σχέδιο εγκατάστασης εκατό ελληνικών βιοτεχνιών σε είκοσι και πλέον πόλεις και χωριά της Ν. Αλβανίας, με την απ' ευθείας πριμοδότηση των επενδύσεων με 15-20 εκατ. δραχμές.¹³

Σε ό,τι αφορά τις πρωτοβουλίες του ιδιωτικού τομέα να επισημάνουμε κάποιες πρώτες επαφές για μικτές επιχειρήσεις των εταιρειών Πετζετάκις, Damco, Παράμετρος (για γαλακτοκομικά), Κύκνος (για ενδύματα), Ανατόλια (για ταπητουργία), Τεχνική-Κατασκευαστική (για έργα), Eurogromotion (για τρόφιμα), Elviz (για ζωτροφές), Δ. Τσίουρη (ζωοτροφές) κ.ά.

Επίσης, ένας από τους κορυφαίους Έλληνες επιχειρηματίες του κλάδου των αμαξωμάτων έκλεισε συμφωνία για την προμήθεια του αλβανικού κράτους με 20 αυτοκίνητα-ψυγεία, με οψιόν για άλλα 80, ενώ οι επιχειρηματίες κ. Φωκάς και Κουτουβάτος συμφώνησαν να δημιουργήσουν ξενοδοχειακό συγκρότημα στους Αγίους Σαράντα.

Να σημειώσουμε το ρόλο του Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ) που έχει αναπτύξει μια έντονη δραστηριότητα στον βαλκανικό χώρο. Ήδη, έχει αναλάβει συμβουλευτικό ρόλο στις ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις που έδειξαν ενδιαφέρον για την επέκτασή τους στην Αλβανία. Στα πλαίσια αυτά ανέθεσε στον καθηγητή Αριστοτέλη Γ. Πάνου του πανεπιστημίου των Τιράνων την εκπόνηση μελέτης για την κατάσταση της αλβανικής οικονομίας και για αναγκαιότητες κατά κλάδο για ξένες επενδύσεις και συνεργασίες.¹⁴

Το ΕΛΚΕΠΑ, σε συνεργασία με το Ίδρυμα Παλινοστούτων έχει αναλάβει προγράμματα επιμόρφωσης για την Αλβανία, ύψους 35 εκατ. δρχ. για οικονομικά και εμπορικά θέματα. Επίσης, έχει αναλάβει την τεχνική και οικονομική στήριξη μιας μικρής ελληνικής εφημερίδας, ενώ προσέφερε δωρεάν στις αρχές 10 ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ένα φωτοτυπικό μηχάνημα και ένα fax.

Τι ζητούν οι Αλβανοί

Σε ημερίδα που διοργανώθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1991 στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο του Πειραιά, οι κ. Τέτσι (Αλβανός πρέσβης στην Αθήνα), Α. Κότελ και

Σ. Κόλα (γενικοί διευθυντές του υπουργείου Διενθών Οικονομικών Σχέσεων) και Α. Φάγου εμπορικός ακόλουθος της Αλβανίας στην Αθήνα πρότειναν τις ακόλουθες επενδύσεις και συνεργασίες στην ελληνική πλευρά:

1. *Βιομηχανία πετρελαίου και φυσικού αερίου*
  - A. Συνέχιση διαπραγματεύσεων με εταιρεία «Προμηθεύς».
  - B. Συνεργασία με Δ.Ε.Π.Α.
    - B.1. Οριοθέτηση χάρτου μεταλλευμάτων και ορυκτών του νοτίου τμήματος των Βαλκανίων σε συνάρτηση με τις μεσογειακές χώρες. (Κοινή έκδοση).
    - B.2. Συνεργασία στον τομέα εκμετάλλευσης του πετρελαίου.
2. *Βιομηχανία χρωμίου*
3. *Βιομηχανία χαλκού*

Πιθανότητας «μικτής επιχείρησης» προς εξόρυξη και εκμετάλλευση του ορυκτού. Εκτός του χαλκού το κοιτάσμα περιλαμβάνει πυρίτιο, χρυσό, ασήμι, σελένιο, κοβάλτιο κ.ά. (μικτά κοιτάσματα τα οποία προσομοιάζουν με εκείνα της Κύπρου).
4. *Βιομηχανία «σιδήρου-νικελίου»*
  - A. Δυνατότητα πωλήσεων του μεταλλεύματος «nickel-silicate» (από την πηγή Bitincha στην περιοχή Κορυτσάς).
  - B. Συνεργασία «μικτής επιχείρησης» προς τοπική εκμετάλλευση του μεταλλεύματος.
5. *Βιομηχανία γαιάνθρακος*
  - A. Ανοικοδόμηση των ορυχείων στις περιοχές Κορυτσάς και Πόγραδετς και ίδρυση θερμο-ηλεκτρικού σταθμού ενεργείας για την παραγωγή ατμοηλεκτρικής ενεργείας.
  - B. Ανοικοδόμηση και επέκταση του σταθμού εμπλουτισμού γαιάνθρακος ορυχείου περιοχής Metaliaj.
6. *Χημική βιομηχανία.*

Φάρμακα ψεκασμού.
7. *Βιομηχανία διακοσμητικών λίθων*

Πιθανότητας «μικτής επιχείρησης» προς εκσκαφή και εκμετάλλευση αυτών.
8. *Επιστημονικές γεωλογικές μελέτες στο πετρέλαιο και φυσικό αέριο*
  - A. Ανταλλαγή εμπειριών που αφορούν νόμους και κανόνες οργάνωσης κατευθυντηρίων οδηγιών και κρατικού ελέγχου για τη διαχείριση γης. Σχεδιασμό πόλεων και αρχιτεκτονικά θέματα.
  - B. Ανταλλαγή εμπειριών για τον μετασχηματισμό της οικονομίας μας από κεντρικού σχεδιασμού σε ελεύθερης αγοράς.
  - Γ. Συνεργασία στα πεδία της πολεοδομίας (σχεδιασμού πόλεων) αρχιτεκτονικής, βιομηχανικού και κατασκευαστικού σχεδιασμού, τεχνολογία κατασκευών και παραγωγής κατασκευαστικών υλικών.
  - Δ. Ανταλλαγή εμπειριών που αφορούν οργάνωση και διαχείριση (management) επιχειρήσεων, οικονομικών συγκροτημάτων και μελετητικών ινστιτούτων.
  - Ε. Συνεργασία για τη δημιουργία μικτών επιχειρήσεων για κατασκευές και παραγωγή κατασκευαστικών υλικών όπως τούλβα, στόκος, προκατασκευασμένα υλικά, μονάδες παραγωγής άμμου, επεξεργασία ογκομαρμάρων κ.λπ.

Τι μπορεί να υλοποιηθεί

Οι αρμόδιες ελληνικές υπηρεσίες εμφανίζονται αρκετά αισιόδοξες, καθώς διαπιστώνουν¹⁵ ότι ο αριθμός των ελληνοφώνων είναι πολύ μεγαλύτερος, απ' ό,τι, αρχικά φαινόταν, ο αριθμός των Βορειοηπειρωτών αυξάνει στο βαθμό που αυξάνεται η ελευθερία, η διείσδυση του ελληνόφωνου και του βορειοηπειρωτικού στοιχείου στην αλβανική διοίκηση είναι πολύ σημαντική.

Οι μέχρι τώρα διαβουλεύσεις και επαφές έχουν καταλήξει στον εντοπισμό των ακόλουθων δραστηριοτήτων, που μπορεί να εκμεταλλευθεί η ελληνική πλευρά:

- **Υαλουργία:** Επέκταση της μονάδας κατασκευής υαλικών ειδών που ήδη υπάρχει στα Τίρανα, με στόχο την αύξηση της παραγωγής ποτηριών νερού και άλλων ποτών.
- **Κονσερβοποιία:** Κατασκευή εργοστασιακής μονάδας επεξεργασίας φρούτων και λαχανικών σε τυποποιημένη μορφή, με δυνατότητα παραγωγής 2.000 τόνων ετησίως.
- **Πλαστικά παράθυρα:** Κατασκευή μονάδος παραγωγής πλαστικών πλαισίων παραθύρου.
- **Ένδυση:** Κατασκευή δύο μονάδων παραγωγής ετοιμού ενδύματος από βαμβακερά υφάσματα και υφάσματα ζέρσεϊ.
- **Εριουργία:** Κατασκευή μονάδος με δυνατότητα ετήσιας παραγωγής 900 τόνων μάλλινης κλωστής, καθώς και μίγματος μάλλινης με τεχνητές κλωστές. Επίσης, κατασκευή υφαντουργικού εργαστηρίου, με δυνατότητα παραγωγής 700 τόνων μάλλινου υφάσματος ετησίως.
- **Κλωστούφαντουργία:** Κατασκευή μονάδων παραγωγής: νημάτων, υφασμάτων διαφόρων μορφών υφάνσεως, δαντέλας, κουρτινών, κλωστής, με δυνατότητα παραγωγής 5 δισεκατομμυρίων γιάρδων ετησίως.

Από ελληνικής πλευράς έχουν εντοπισθεί οι ακόλουθοι τομείς πρόωξης επενδυτικών και εμπορικών προσπαθειών.

- Αξιοποίηση των αλβανικών πρώτων υλών σε μεταποιημένη μορφή.
- Μονάδες συσκευασίας ελαιολάδου, χυμών φρούτων, λαχανικών ποτών.
- Επαγγελματική εκπαίδευση τεχνικού και εργατικού δυναμικού.
- Δημιουργία φυτωρίων, θερμοκηπίων, εκκολαπτηρίων, πουλερικών και ιχθυογεννητικών σταθμών.
- Εξαγωγές φαρμάκων και ιατρικού εξοπλισμού.
- Εξαγωγές ενδυμάτων και υποδημάτων περασμένης μόδας.
- Εξαγωγή των αποσυρομένων ΙΧ αυτοκινήτων (όσων είναι σε καλή κατάσταση).

Βέβαια, υπάρχουν προς διευθέτηση μια σειρά θεμάτων, που θα μπορούσαν να διευκολύνουν τις ελληνοαλβανικές σχέσεις.

Δεν έχει υπογραφεί ναυτιλιακή συμφωνία, ενώ οι Αλβανοί αντιδρούν στην αυτοματοποίηση των τηλεπικοινωνιών τους. Είναι προς εξέταση ακόμα το ζήτημα της σιδηροδρομικής σύνδεσης των δικτύων. Σημειωτέον ότι η ελληνική πλευρά προτείνει την εγκαθίδρυση σιδηροδρομικού πορθμείου Δυρραχίου-Brindisi. Επίσης, την άρνηση των Αλβανών συναντά η ελληνική πρόταση για πορθμειακή σύνδεση Κέρκυρας-Αγ. Σαράντα, ενώ εξετάζεται η ύδρευση της Κέρκυρας από τους Αγ. Σαράντα.

Η ιταλική και η τουρκική διείσδυση στην αλβανική οικονομία

Η αναδυόμενη Αλβανία δεν φαίνεται να αποτελεί μαγνήτη ξένων επενδύσεων, δεδομένου ότι η χώρα αυτή διαθέτει μια εξαιρετικά μικρή και φτωχή αγορά, η δε οργάνωση της οικονομίας της είναι μάλλον «πρωτόγονη».

Παρ' όλα αυτά, πέρα από την Ελλάδα, έντονο ενδιαφέρον επιδεικνύουν η Ιταλία και η Τουρκία για διαφορετικούς λόγους η κάθε μία, που είναι λίγο-πολύ γνωστοί.

Το γεγονός ότι η Αλβανία δεν έχει ενταχθεί ακόμα στα προγράμματα ρφαε έχει προκαλέσει σημαντικές καθυστερήσεις στη διείσδυση μεσαίων ή και μικρών ιδιωτικών εταιριών. Επίσης, λόγω της πολιτικής αβεβαιότητας, οι περισσότερες συμφωνίες που υπογράφονται είναι σε επίπεδο κυβερνήσεων (διακρατικές).

Παρ' όλα αυτά στους τελευταίους δεκαπέντε μήνες υπάρχει μια έντονη κινητικότητα...

Χωρίς αμφιβολία η Ιταλία βρίσκεται πιο μπροστά από όλες τις άλλες χώρες σε ό,τι αφορά την οικονομική της διείσδυση στην αλβανική αγορά. Ιταλοί αξιωματούχοι επισκέπτονται τακτικά τα Τίρανα για πάσης φύσεως διαβουλεύσεις, με κύριο σκοπό να καταστήσουν την Αλβανία βασική συνιστώσα της «Πενταγκονάλε».

Από τις σημαντικότερες επενδύσεις που έχει αναλάβει η Ιταλία είναι: η κατασκευή βιομηχανίας ειδών παιδικών τροφών, η ανακατασκευή μονάδας εριοκλωστούφαντουργίας στα Τίρανα, η ηλεκτροδότηση της σιδηροδρομικής γραμμής Elbasan-Περευγιάς και η ανακατασκευή μονάδος επεξεργασίας χρωμίου στο Kalimash. Οι τέσσερις αυτές επενδύσεις δαπάνης 75 εκατ. δολαρίων θα χρηματοδοτηθούν από τους Ιταλούς με 15 εκατ. δολ.

Προχωρημένες διαβουλεύσεις και συμφωνίες προωθούν επίσης οι Ιταλοί στην Αλβανία, καθώς και συμφωνίες για την προστασία των επενδύσεων και για την διαπραγματευτική και τελωνειακή συνεργασία.

Προσφάτως συμφωνήθηκε η κατασκευή μονάδας φυτωρίου-θερμοκηπίου για την πρώτη παραγωγή αγροτοκτηπευτικών προϊόντων.

Παράλληλα, οι Ιταλοί έχουν εντονότατη παρουσία στον τουριστικό τομέα με περισσότερα από 50 projects και κατά πληροφορίες ζητούν όλη την παραλία του Μπόρσι για τουριστική εκμετάλλευση.

Να σημειωθεί επίσης ότι οι παραδοσιακές σχέσεις Ιταλίας-Αλβανίας, η εκπαιδευτική διείσδυση που επιχειρούν οι Ιταλοί από τα τέλη του 19ου αιώνα και η έντονη παρουσία της καθολικής Εκκλησίας παίζουν ενεργά σήμερα ρόλο στην ιταλική διείσδυση.

Αλλά είναι κυρίως οι χρηματοδοτήσεις, τα δάνεια, οι οικονομικές διευκολύνσεις, η τεχνική βοήθεια ακόμη και η ανθρωπιστική βοήθεια (μέχρι και εγκατάσταση ιταλικών υγειονομικών σταθμών) που έχουν συντελέσει στο να κατέχουν οι Ιταλοί μια προνομιακή θέση στο εξωτερικό εμπόριο της Αλβανίας, αλλά και γενικά στην ανοικοδόμηση της χώρας αυτής.

Η τουρκική διείσδυση στην αλβανική αγορά αποτελεί γεγονός, κυρίως, μετά την υπογραφή στις 10.1.1991 πρωτοκόλλου οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας της Τουρκίας με την Αλβανία. Με αυτό η Τουρκία παρεχώρησε βοήθεια 30 εκατ. δολαρίων, από τα οποία τα 15 αποτελούν εξαγωγικές πιστώσεις.

Η Αλβανία έχει ζητήσει την τουρκική συνεργασία στους τομείς της γεωργίας, των μεταφορών και της κλωστούφαντουργίας. Έχουν ήδη υπογραφεί συμφωνίες για: την κατασκευή της οδού Σκόδρας-Τιράνων, τον εκσυγχρονισμό του εργοστασίου ζάχαρης, τον εκσυγχρονισμό των εργοστασίων τσιμέντου, την κατασκευή εργοστασίων αλευριού,

τούβλων και βενζοϊκού οξέως καθώς και τον εκσυγχρονισμό των βιομηχανιών σιδήρου-χάλυβα.

Η διείσδυση μικρομεσαίων επιχειρήσεων δεν φαίνεται να έχει αρχίσει, δεδομένου, όπως αναφέρθηκε στην αρχή η Αλβανία δεν έχει ακόμα ενταχθεί στα προγράμματα Phare.

Συμπεράσματα

1. Οι ελληνικές υπηρεσίες, αλλά και οι επιχειρηματικοί φορείς που ήρθαν σε επαφή με την Αλβανία εκτιμούν ότι η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών δεν πρέπει να αποτελέσει προϊόν πιέσεων ή πιεστικών καταστάσεων, αλλά να προέλθει ομαλά από τη σταδιακή ανάπτυξη της αμοιβαίας εμπιστοσύνης.
2. Η παρουσία του μειονοτικού στοιχείου αλλά και ελληνοφώνων Αλβανών στο πολιτικό προσκήνιο και στη διοίκηση της Αλβανίας, αλλά και οι ιστορικοί και πολιτισμικοί δεσμοί των δύο λαών παρέχουν σαφές προβάδισμα στις ελληνικές πρωτοβουλίες, έναντι των πρωτοβουλιών άλλων χωρών.
3. Ο οικονομικός χώρος της Αλβανίας είναι ουσιαστικά παρθένο και παρέχει μεγάλες δυνατότητες συνεργασίας στις ελληνικές επιχειρήσεις μεσαίου ή μικρού μεγέθους.
4. Οι ανάγκες της αλβανικής αγοράς δεν απαιτούν προϊόντα πρώτης κατηγορίας. Για παράδειγμα, η διάθεση της κατανάλωσης δείχνει προτίμηση, σ' αυτή τη φάση, στα συνθετικά ενδύματα και όχι στα βαμβακερά.
5. Η μόνη διέξοδος ανάπτυξης του εμπορίου είναι στην παρούσα φάση η ανταλλαγή προϊόντων. Η Αλβανία διαθέτει πολλές, πρώτης τάξεως ύλες που μπορούν να παίξουν το ρόλο του νομίσματος.
6. Οι όποιες ελληνικές συνεργασίες, επενδύσεις ή μικτές επιχειρήσεις είναι βέβαιο ότι θα έχουν χαρακτήρα μεσομακροπρόθεσμης απόδοσης. Καλό είναι να αποφευχθούν φαινόμενα ευκαιριακού εμπορικού τυχοδιωκτισμού.
7. Η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι δεν μπορεί να παίξει το ρόλο του αποκλειστικού εκπροσώπου της ΕΟΚ στην Αλβανία και τα Βαλκάνια, παραμένει η μόνη βαλκανική χώρα-μέλος της ΕΟΚ με ειδικές πρωτοβουλίες στα πλαίσια της Κοινότητας. Ρόλος που έχει συνειδητοποιηθεί στις άλλες βαλκανικές χώρες.
8. Η Ελλάδα πρέπει να βρει στην Αλβανία έναν από τους βασικούς της συμμάχους στην προώθηση του σχεδίου για τη δημιουργία στη Θεσσαλονίκη Διαβαλκανικού Εμπορικού Επιμελητηρίου και Ινστιτούτου Διαβαλκανικών Οικονομικών Μελετών. Σημειωτέον ότι ανάλογες πρωτοβουλίες λαμβάνει και η Τουρκία.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η οικονομία γενικά είναι βέβαιο — λόγω της συγκυρίας— ότι θα παίξει τον πρώτο ρόλο στην πολιτική ωρίμανση της νέας αυτής δημοκρατίας. Η Ιστορία έχει αποδείξει ότι οι λαοί, σαν τους Αλβανούς, μπορούν να διακρίνουν το ύφος και το είδος της ξένης βοήθειας και να τα εκτιμήσουν δεόντως. Στο βαθμό που η καθημερινή πρακτική λιώσει τους πάγους και την εκατέρωθεν καχυποψία, πρέπει να αναμένεται τα προσεχή χρόνια —εκτός απρόοπτου— η ουσιαστική σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών σε όλα τα επίπεδα.

Αυτό άλλωστε είναι το ελάχιστο χρέος της Ελλάδας απέναντι στη μειονότητα της

Βορείου Ηπείρου, η οποία παρά την κατ' επανάληψη απελευθέρωσή της¹⁶ εξακολουθεί χάρις των ανθελληνικών συμφωνιών που κατάρτισαν οι εκάστοτε μεγάλες δυνάμεις να παραμένει αλύτρωτη.

Δεκέμβριος 1991

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ-ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Καθημερινή, 11.12.91, από άρθρο των Financial Times.
2. Του ιδίου, παρουσίαση της μελέτης του καθηγητή Αρ. Πάνου του Παν/μίου των Τιράνων στην Καθημερινή, 22.12.91.
3. Mehmet Biber, άρθρο στο National Geographic, Οκτ. 1980, vol. 158, no. 4
4. Του ιδίου, άρθρο στην Καθημερινή, 17.2.91, με θέμα τους νέους χάρτες οικονομικής επιρροής από την Πενταγωνάλε...έως τον Εύξεινο.
5. Βαγγέλη Νιάκα, Κέρδος, 14.4.1991.
6. Χαράς Τσαναβρά, Ελευθεροτυπία, 16.4.1991.
7. Εκτιμήσεις υπ. Εξωτερικών και υπ. Εθνικής Οικονομίας.
8. Βλέπε V. Bégard, *Οδοιπορικό στη Μακεδονία*, εκδ. Τροχαλία και Αλεξ. Ι. Δεσποτόπουλου, *Μελέτες Πολιτικής Ιστορίας*, εκδ. Εκδοτικής Αθηνών.
9. Του ιδίου, Καθημερινή, 28.4.1991.
10. Ειρήνη Χρυσολωρά, Καθημερινή, 27.10.91.
11. Δημήτρης Χαροντάκης, Βήμα, 21.4.1991.
12. Ειρήνη Κακουλίδου, Καθημερινή, 19.11.1991.
13. Κ. Τσουπαρόπουλος-Γ. Καραμανώλης, Ελευθεροτυπία, 10.11.91.
14. Βλέπε Καθημερινή, 22.12.91.
15. Ποντίκι, 9.8.91.
16. René Rivaux, *Δυστυχημένη Βόρειος Ήπειρος*, εκδ. Τροχαλία.